

BATIYA KARŞI SAVAŞ*

Ian BRUMA-Avishai MARGALİT

Çev.: Ahmet ÇAYCI**

1942 yılı Temmuz’unda, Japonlar Pearl Harbour’daki Amerikan filosunu bombaladıktan ve Güney Asya’daki Batılı güçleri yenilgiye uğrattıktan tam yedi ay sonra, çok sayıdaki seçkin Japon bilim adamı ve aydın Kyoto’daki konferans için bir araya geldiler. Bazıları sözde Romantik Grubu’n aydınları; diğerleri ise Budist/Hegelyan Kyoto Okulu’nun filozofları idiler. Onların tartışma konusu “Modernitenin Üstesinden Nasıl Gelineceği” konusundaydı.¹

Milliyetçi teşebbüsün zamanı idi. Konferansa katılan aydınlar öyle ya da böyle milliyetçi idiler fakat Çin, Hawaii veya Güney Asya’daki korkunç savaş güçbelâ zikredildi. Katılımcıların en azından biri durumundaki eski Marksist yeni milliyetçi Hayashi Fusao, bu yazıları sonraları kaleme almıştı. Batıya dair saldırı içerikli yazılar, onu sevince gark etmişti. Her ne kadar o, Mançurya’da haberi işittiği zaman donup kalmış olsa da o haber, yazın berrak gökyüzünü ifşa etmek için yükselen kara bulutlar gibi algılanmıştı. Şüphesiz aynı duygular, onun birçok meslektaşında da mevcuttu. Fakat savaş propagandası konferansın görünen amacı değildi. Bu insanlar –filozof oldukları kadar edebî bağlamda romantik- Pearl Harbour baskınından çok daha evvel, Modernitenin üstesinden gelmek için yakın alâka göstermişlerdir. Onların sonuç bildirileri, Japonya’nın liderliğindeki yeni Asya oluşumu için kendi propagandalarını oluşturacak kadar yararlı politikalara bağlı, yeterince tutarlı düzeydedir. Fakat aydınlar, propagandacı olarak anılmaktan korkmuşlardı. Onlar, niteliksiz yazar değil mütefekkir insanlardı.

“Modernite” her bakımdan kaygan bir mefhumdur. 1942’de Kyoto’da ya da 2001’de Kabil ve Karaçi’de modernite, Batı anlamına geldi. Fakat Batı, neredeyse

* Ian Bruma-Avishai Margalit, *Occidentalism: The West in the Eyes of its Enemies*, New York, 2004 kitabının, 1-12. sayfalarının çevirisidir.

** Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

¹ Bu konferansla ilgili etkileyici bir analiz için bk. Harry Harootian, *Overcome by Modernity* (Princeton: Princeton University Press, 2000).

anlaşılması oldukça zor modernitedir. Japon âlimlerin, neye karşı olduklarının çok iyi farkında olduklarının bilincinde olmalarına karşın, bunu tam manasıyla ifade etmede bazı güçlükleri vardı. Batılılaşma, fikir bazında, öyle bir illetti ki, Japonların özüne sirayet etmişti. Başka bir ifade ile “Modern” olan “Avrupalı” demektir. Doğu’nun manevî kültürünün bütününü oluşturan parçaların malumatı, sağlıklı platformlarda enine boyuna tartışıldı. Bilim, suçlandı. Ve öyle ki kapitalizm, Japon toplumunu içine sürükleyen modern teknoloji, hatta bireylerin özgürlük ve demokrasi görüşleri suçlandı. Bütün bunlar galip gelme veya üstesinden gelme düşüncesiyle olmalıydı. Film eleştirmeni olan Tsumura Hideo, Hollywood filmlerini yerden yere vururken, diğer taraftan Leni Riefenstahl’ın millî toplulukların nasıl oluşturulacağı fikrini destekleyen Nazi Kampları adlı belgesel filmi övmektedir. Onun bakış açısıyla, Batı’ya karşı savaş bir tür Yahudi ekonomik kapitalist sisteminin tesis ettiği “iğrenç, maddeci medeniyet”e savaştır. Herkesin kabul ettiği gibi kültür, -yani geleneksel Japon kültürü-manevî ve derin, öte yandan modern Batı medeniyeti yüzeysel, köksüz ve yaratıcı gücü yok edici idi. Batı, özellikle Amerika Birleşik Devletleri, maddeci ve mekanik idi. Bütünlük yönüyle, kutsal Japon İmparatorluğunun idaresinde bütünleşen geleneksel Doğu, sıcak örgensel (organik) topluluğun manevî sağlığını onardı. Bir katılımcının ortaya koyduğu gibi, savaşım (mücadele) Japon ırkı ile Batı entelektüelleri arasında idi.

Batı, Asyalılar için o zaman da ve bazı boyutlarıyla bugün bile, hâlâ sömürgecilik anlamına gelmiştir. 19. yüzyılda, Çin’in Afyon Savaşında (Opium War) küçük düşürüldüğü esnada, eğitilmiş Japonlar, hayatta kalabilmenin şartının titiz çalışma, fikirlerin öykünmesi ve teknolojinin Batı’nın sömürgeci gücüne güç katan teknoloji olduğunun farkına vardılar. 1850’den 1910’a kadar Japonlar kadar köklü değişim yaşayan başka bir büyük millet mevcut değildir. Meiji Döneminin (1868-1912) temel sloganı *Bunmei Kaika*; *Medeniyet ve Aydınlanma*’nın ise Batı medeniyeti ve aydınlanmasıdır. Tabii ilimlerden edebî gerçeklere kadar Batı’nın her şeyi, büyük bir iştahla Japon aydınları tarafından içselleştirilmiş; Batı’nın kılık-kıyafeti, Prusya’nın Anayasa Hukuku, İngilizlerin Bahriyecilik Sistemleri, Alman Felsefesi, Amerikan Sineması, Fransız Mimarisi ve daha birçok unsur onlar tarafından adapte edilmiştir.

Değişim bütün alanlara yerleşti. Japonlar sömürgecinin dışında kaldılar ve hızla büyük bir güç haline geldiler. Öyle ki 1905’te Rusları modern bir savaşta bozguna uğrattılar. Tolstoy, Japonların zaferini Batı maddeciliğinin, Rusya’nın Asyalı ruhuna üstünlüğü olarak tarif etmektedir. Fakat bunun sakıncaları olmuştur. Almanlardan hemen sonra ortaya çıkan Japon Endüstri Devrimi, aynı derecede menkul kıymetleri alt üst etmiştir. Çok sayıdaki fakir ülke insanı, acımasız hayat şartlarının hâkim olduğu şehirlere göç etti. Bu insan ordusu, gençler için bir tür vahşi sığınak ve onların kız kardeşleri için de büyük şehir genelevlerine pazarlandığı mekân idi. Ekonomik sorunlar bir yana, 19. yüzyıl sonlarına doğru birçok Japon aydınını toptan batılılaşmayı çözmek için araştırmaya yönelten başka

amiller de oluşmuştu. Sanki Japonlar entelektüel hazımsızlıktan mustarip gibiydiler. Batı medeniyeti onları çok hızlı yutmuştu. Aydın sınıf, bir bakıma, Kyoto'daki tarihi ters çevirmenin yollarını müzakere etmek, Batı'nın üstesinden gelmek ve modern oluşumun aynı zamanda manevî geçmişi idealleştiren dönüşümü için toplandı.

Şayet bu tür idealler ilham verici gücünü kaybetmiş olsa da bunların hiç biri tarihî alâkadan başka bir şey değildi. Fakat bunlar böyle olmamıştır. Her şeyden, özellikle Batı dünyasından nefret, Amerika örneğinde olduğu gibi, ilk defa Japonya'da görülse de hâlâ güçlüdür. Amerika Birleşik Devletleri'ni insan biçimli şeytan olarak tanımlayan siyasal İslâmcı ideoloji, radikal Müslümanları cezbe etmektedir. Bu ideoloji, Çin'deki radikal milliyetçiler ve Batı dışındaki dünyalarca da paylaşılmıştır. O düşüncenin gerilimi, bizzat Batıdaki radikal kapitalizm karşıtlarının düşünceleriyle de ortaya çıktı. Hem sağcılar hem de solcular onu dillendirmek için yanıltıcı oldular. Japonların, 1930'lardaki Batı modernitesinin üstesinden gelme arzusu, bazı Marksist entelektüeller arasında, sağcı şovenler kadar güçlüydü. Aynı temayül günümüzde de gözlemlenebilir.

Tabii ki, değişik insanların Batı'dan nefret için farklı sebepleri vardır. "Amerikan Emperyalizmi"nin solcu düşmanları ile radikal İslâmcıları samimiyetle bir araya getiremeyiz. Her iki grup da, Amerikan kültürü ve sömürü gücünün küresel boyutundan nefret edebilir. Fakat onların politik amaçları bir biriyle pratikte kıyaslanamaz. Aynen, Romantik şairlerin ticari metropoller ve modernden nefret ederek pastoralle yanıp tutuşması gibidir. Fakat genel anlamıyla bu durum, yeryüzünde Tanrının egemenliğini kurmak isteyen dinî radikallerden başka bir şey olmadığı anlamına gelmez. Bazı açılardan Modern Batı ya da Amerika'ya nefret, kültürü birçok parçalara ayırmasına karşın bu sadece arada sırada devrimci şiddet olarak dillendirildi. Septomlar yalnızca tam bir illet haline dönüştüğü zaman dikkat çekici hale geldi. Batının pop kültürü, küresel kapitalizm, Amerikan dış politikası, büyük şehirler ya da cinselliği destekleyen türden önemli olaylar; Batıya savaş ilân etme arzusu için yeter sebep değildir.

Düşmanları tarafından Batı'ya münasip görülen insanlıktan uzak resim, bizim Oksidantalizm olarak adlandırdığımız şeydir. Bu çalışmadaki maksadımız, önyargılar yığınını ve onun tarihî köklerini tetkik etmektir. Onların, basitçe İslâm'a özgü bir problem olarak görülemeyeceği aşikârdır. İslâm dünyasında birçok şey berbat bir şekilde aksadı. Fakat Oksidantalizm, sadece bir tür Ortadoğu hastalığına indirgenemez; bilakis, elli yıldan daha fazla süredir özellikle Japonya'da da görülen bir rahatsızlıktır. Tıbbî terminoloji ile ifade etmek gerekirse, bizzat Oksidantalistlerin zehirli ve retorik dolu alışkanlıklarına yakalanmaktır. Bizim gerçekten münakaşa konumuz şudur: Oksidantalizm; Kapitalizm, Marksizm ve diğer modern doktrinler gibi, dünyanın kalan kısımlarına nakledilmeden evvel Avrupa'da doğmuştur. Batı aydınlanmasının kaynağı ve onun seküler, liberal aynı zamanda zehirinin panzehiri de olmuştur. Bu bir bakıma, Fransa'dan Ta-

hiti'ye ihraç edilen rengârenk elbiselere benzetilebilir ki, Tahitililer, Fransız ressam Paul Gauguin tarafından resmedilen ve başkaları için tipik tropik egzotizm örneği olan bu elbiseyi, yerel giysi olarak benimsemişlerdi.

Batı modernitesinin ve onun nefret uyandıran karikatürünün tarihsel bağlamını tanımlamada Oksidantalizm, Kyoto aydınlarının da ortaya koyduğu tartışmalarda olduğu gibi basit bir konu değildir. Ortada mükemmel ahengi sağlayan birçok bağlantı ve örtüşme mevcuttur. Filozof Nishitani Keiji, Dinsel Reform, Rönesans ve Avrupa'nın birleşik manevî ruhunu yok ederek ortaya çıkan tabii ilimleri suçlamaktadır. Bunlar Oksidantalizmin nüvesini teşkil etmektedir. Genelde İslâm dünyası ile Modern Batı arasındaki temel farkın kilise ve devlet ayrımı olduğu ifade edilir. Kilise, farklı bir kurum olarak, İslâm'da mevcut değildir. Mütedeyyin bir Müslüman için siyaset, ekonomi, bilim ve din ayrı kategorilere ayrılmaz. Diğer taraftan Kyoto'daki Profesör, bir Müslüman değildi. Onun ideali, aynı zamanda, yaması olmayan din ve devlet, hatta daha evvel olduğu gibi, yönetimle hemhal olmuş kilise inşa etmektir. Savaş döneminin Japonya'daki Kilisesi, Şintoizm tarzında idi. Modern ifadesiyle bu kilise, eski Japon geleneklerinden çok Modern-Batı öncesi duruma has özelliklere dayanmaktadır. Japonlar, Ortaçağın Hıristiyan Avrupa'sının siyasal kilise tarafından bozulmuş düşünce yapısını Şintoizm'e dönüştürerek yeniden oluşturmaya çalışıyordu. Manevî politikaların bu tarzı, 1930'lardaki Kyoto'dan 1970'lerin Tahran'ına kadar Oksidantalizmin bütün formlarında yer almıştır. Bu, aynı zamanda, totalitarizmin hayatî cüzlerindedir. Kiliselerden bilim yuvası olan Üniversitelere kadar Hitler dönemindeki bütün kurumlar, totaliter görüşe uydurulmak zorunda kalmıştı. Aynı durum, Stalin yönetimindeki Sovyetler Birliği ve Mao'nun Çin'inde de mevcuttu.

Kyoto toplantısındaki diğer katılımcılar, Oksidantalizmi, Reform ya da Aydınlanma dönemine kadar geriye götürmeden, özellikle modern şeytanın köklerini 19. yüzyılın Ekonomik Liberalizm, Kapitalizm ve Endüstrileşmenin doğuşuyla ifade etmekteydiler. Onlar bunu "Makine Medeniyeti" ve "Amerikancılık" şeklindeki müthiş terimlerle dillendirdiler. Bazıları, Avrupa ve Japonya'nın eski kültürlerinde olduğu gibi zehirli Amerikancılık illetine karşı ortak hedef belirlenmesinin gerekliliğini tartıştılar. Bu tartışma Avrupa'nın bazı zengin platformlarında konuşuldu. Hitler, tartışma masasında, "Amerikan Medeniyetinin büsbütün makineleşmiş bir tabiat haline dönüştüğünü, Amerika'daki makineleşme olmaması durumunda Hindistan'dan daha hızlı bölünebileceğini" öne sürdü. Bu, Japonlarla kolay bir işbirliği anlamına gelmemelidir. Yine o, Japonlar için; "Yaşam tarzı ve kültürleriyle bizlere çok yabancılar. Fakat Amerikancılığa karşı benim duygularım kin ve nefret duygularıdır"² şeklinde inanyorlardı.

² H. Trevor – Roper, *Hitler's Table Talk* (tr. N. Cameron ve R. H. Stevens), Oxford: Oxford University Press, 1953, s. 188.

Oksidantalizmin bizdeki çağdaş formları, çoğunlukla Amerika üzerine odaklandığından şu noktaya işaret edilmeli ki anti-Amerikancılık bazen, anti-komünist diktatörlükleri destekleyen özel Amerikan siyasetlerinin veya İsrail'in veya çok uluslu şirketlerin veya İMF'nin veya Amerikan emperyalizminin sembolik ifadesi olarak kullanılan "küreselleşme" kisvesi altında cereyan eden olayların sonucudur. Bazı insanlar, sadece çok güçlü olduğu için Amerika'ya karşıdır. Diğerleri, onlara yardım eden, onları besleyen veya onlara baba şefkatiyle hükmeden Amerika Birleşik Devletleri'ne kızmaktadırlar. Bazıları da, yardım beklentilerine yan çizen Amerika'ya karşı nefret duymaktadır. Fakat Amerika Birleşik Devletleri her ne yaparsa yapsın, müspet ya da menfi, hep gündemdedir. Kyotolu Profesörler sadece Amerikan politikalarına değil, aynı zamanda kökleri bulunmayan kozmopolit, sathî, bayağı, maddeci, karma ırktan müteşekkil, moda düşkünü Amerikan düşüncesinin bizzat kendisine işaret etmişlerdir. Onlar, gereğinden fazla Avrupalıları, çoğu zaman Alman modelini takip ettiler. Heidegger'e göre, Avrupalı ruhunun kökünü kazıyan *Amerikanismus* (Amerikancılık) olgusu değişmez düşman idi. "Üçüncü Alman Hükümeti (Third Reich)"³ deyimini ilk defa kullanan, savaş yılları öncesinin az sayıdaki düşünürlerinden Arthur Moeller van den Bruck, "*Amerikanertum*" (Amerikan ideolojisi) olgusunun, "coğrafik değil, manevî" olduğunu ifade etmektedir. "Dünyayı kullanarak dünya üzerindeki bağımsızlığı bulmamızın kesin yolu, cansız maddeyi harekete geçirmek ve makineleştirmektir" diye ortaya konmuştur.

Bu durum politik olmaktan ziyade bir fikir ya da neredeyse insanî ruhtan uzak makineleşmiş toplumun bir vizyonuydu. Böylece, anti-Amerikancılık, Batı'nın düşmanca algılanışında büyük rol oynamaktadır. Üstelik bu durum kimi zaman Batı'yı tasvir eder. Fakat bu sadece öykünün bir bölümüdür. Oksidantalizm, anti-Amerikancılık ile aynı anlama gelmez. Gerçekten Oksidantalizm hakkında yazmak fikri bize oldukça farklı bir perspektiften hâsıl olmuştur. Fırtınalı bir kış sabahı, irili-ufaklı çeşitli mezar taşları altında isimleri bilinmeyen, Kuzey Londra'nın meşhur Highgate Mezarlığı'na ziyaret etmiştik. Karl Marx'ın, ölümünden uzun müddet sonra bir grup hayranı tarafından inşa edilen oldukça görkemli kabrinin önünde durduk. Kabrinin taştan yapılma büyük başlığı, Amerikan emperyalizmine karşı ömrünü harcayan savaşçılar ve üçüncü dünya sosyalistlerinin bakiyelerinden oluşan etraftaki kabirlere kıyasla dikkat çekiciydi. Marx'tan ve onun hakkında söylenenlerden bahsetmiştik. Yiyecekleri kadar nükteleriyle meşhur olan Alman Yahudi'si İsaiah Berlin'in Marx betimlemesi gündeme geldi. Alman Yahudiler -Nazi katliamı onları yok etmeden evvel çoğunlukla iyi durumda, daha seküler, Doğulu dindaşlarına kıyasla daha az asimile olmuş ve belki de yük-

³ Adolf Hitler yönetimindeki Nazi Almanyası'nı (1933- 1945) anlatmak için kullanılır.

sek Alman kültürü içinde biraz da mağrur olarak- hiçbir zaman hoşlanılan tipler değillerdi. Kendilerini Aydınlanma çağının kültürlü çocukları sayan Yahudilerle yaşamları getto hayatının saygı duymayı zorunlu kılan gelenekleri tarafından sınırlandırılan Doğu Yahudilerine göre Almanlar, manevî boyuttan yoksundular. Onlar soğuk, kibirli, maddeci, monoton, üretken, kaygısız ve aynı zamanda inançsız idiler. Kısacası ruhsuz idiler. Bu, Oksidantalizmin de bir şekli idi.

Elbette ortada zehirli bir karışıma dönüşmesi muhtemel pek çok unsurun kritize edilmesi için geçerli mükemmel sebepler var olduğundan, bu duruma Oksidantalizm diyoruz. Aydınlanmaya karşı yapılan her eleştiri, hoşgörüsüzlüğe ya da tehlikeli irrasyonelizme götürmez. Ticaret ve endüstrinin dünya çapında yol açtığı gelişme, tamamen eleştiriye açıktır. Pazar ekonomisinde körü körüne bağlılık, egoizm ve zarar verici dogma demektir. Amerikan toplumu ideallerden uzaktır; Amerikan politikaları ise felâkete sürükleyicidir. Batı sömürgeciliği bunun hesabını vermek zorundadır. Yerlilerin küresel olana karşı isyan talebi gerekli ise meşru olabilir. Fakat olabildiği kadarıyla sert bir biçimde Batı'nın tenkidi, bu çalışmanın konusu değildir. Oksidantalizm'de Batı'nın görünümü, karşıtı olan Oryantalizmin en kötü tezahürlerine benzer ki oryantizm hedef aldığı insanlığın değerlerini yok etmektedir. Bazı Oryantalist önyargılar, Batılı olmayan toplumları yetişkinlerden daha düşük düzeyde gösterdi: Onlar, çocuksu düşüncelere sahipti. Bu sebeple onlar, daha düşük düzeydeki türler olarak değerlendirilebilir. Oksidantalizmin taassubu da -en azından indirgemeciliği kadar- Oryantalist bakışı kolayca alt üst eder. Bütünüyle toplumu veya bir medeniyeti çökertmek için duygusuz, ruhsuz, açgözlü, köksüz, imansız, acımasız asalak gibi yöntemler, entelektüel yıkımın bir şeklidir. Bir kere daha, bu sadece nefret veya önyargının konusu ise, kayda değer değildir. Önyargılar, insanın temel niteliklerindedir. Fakat diğerlerinin inancı, insanların devrimin gücünü elde etmesinden daha az olursa bu, insan varlığının yok oluşuna götürür.

Oksidantalizmi tanımlamanın yolu; Batı'daki anti-reformculardan anti-aydınlara, Doğu ve Batı'daki nasyonal sosyalizmden faşizmin değişik türlerine, anti-kapitalizmden küresel karşıtlığına ve hatta birçok platformda tepkisini dile getiren kökten dinciye varıncaya kadar tarihin izlerinin bütün hatlarını takip etmektir.⁴ Fakat biz, bir şeyin özünü açığa kavuşturmak maksadıyla, farklı bir yol izlemeye karar verdik. Kronolojik ve bölgesel tercihlerin yerine, bütün mekânları ve bütün dönemleri kapsayan Oksidantalizm zincirinin farklılığını saptadık. Elbette bu akımlar, şehirlerdeki köksüz, küstah, aç gözlü, köhne, saçma kozmopolitizm imajlı düşmanlık, yani şehre düşmanlık zinciri oluşturmak maksadıyla bir

⁴ Diğer Avrupa ülkelerinden çok daha fazla olmak üzere Almanya, söz konusu fikirler için bir savaş alanı ve kaynak ola gelmiştir. Bununla ilgili harika bir analiz için bk. Fritz Stern, *the Politics of Cultural Dispair* (New York: Doubleday, 1965).

birine bağlıdır. Batı anlayışına göre bu akımlar, bilim ve akıl yoluyla ifşa edilmiştir. Varlığı, kendini kurban eden kahramanın anti tezi olan yerleşik burjuva ve mutlaka yok edilmesi gereken inanamayana göre ise bu akımlar, saf inanç dolu bir dünyaya yol vermek üzere bir biriyle bağlıdırlar.

Bu kitabın amacı, ne dünyadaki “teröre karşı savaş” a cephane toplamak, ne de Batı’nın bilinen düşmanlarını şeytanlaştırmaktır. Bizim hedefimiz, daha çok Oksidantalizmi neyin yönlendirdiğini anlamak ve günümüz intihar bombacılarıyla kutsal savaşçılarının bazı emsalsiz patolojik rahatsızlıklardan muzdarip olduklarını; aksine bir tarihe sahip fikirlerle tetiklendiklerini göstermektir. Bu tarih, tamamen coğrafi sınırlarla belirlenmiş değildir. Oksidantalizm her yerde neşet edebilir. Bir zamanlar kanlı Oksidantalizmin yatağı olan Japonya, şimdilerde de onun hedeflerinin mekânı durumundadır. Bağışlamak unutmak anlamına gelmediği gibi, anlamak da mazur görmek demek değildir. Fakat Batı’dan nefret edenleri anlamadan, onların insanlığı tahrip etmelerini durdurmayı bekleyemeyiz.

